

кандидат філологічних наук,  
доцент кафедри теорії та  
практики перекладу  
Запорізького національного  
технічного університету

## ГЕДЖУВАННЯ ТА ЗАСОБИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Попри значну кількість наукових розвідок, присвячених дослідженню особливостей і засобів етикетизації англомовного наукового дискурсу, ще й дотепер недостатньо вивченими є, на нашу думку, засоби його геджування (від англ. *hedge* – невизначений, ухильний вислів), що також вважаються «етикетними складниками означеного типу дискурсу» [6, с. 147]. Саме цей факт і визначає мету цієї наукової розвідки, що полягає у дослідженні геджування як особливої функціонально-комунікативної категорії англомовного наукового дискурсу, актуалізованої в ньому різнорівневими одиницями, що застосовуються для пом'якшення категоричності наукової думки, критики, поліпшення ефективності наукового спілкування тощо. Завданнями розвідки є уточнення поняття «геджування», з'ясування його сутності, а також визначення засобів реалізації геджування в англомовному науковому дискурсі.

На думку О.М. Ільченко, феномен геджінгу є невід'ємною характеристикою англомовного наукового дискурсу, його універсальним маркером, що характеризує його смислове навантаження [6, с. 147]. Маючи економічне походження (*hedging* – екон. технологія захисту товарів, послуг від різких коливань ринкової вартості; економічні дії та засоби, спрямовані на уникнення ризиків чи утримання від них та отримання прибутку [8, с. 312]), означене поняття було введено до лінгвістичного простору Дж. Лакоффом [15]. Американський науковець вперше застосував цей термін, звернувши увагу на специфічну властивість таких лексичних одиниць, як *власне кажучи, вельми, дуже*, вживання яких сприяє точності висловлювання або ж, навпаки, його розмитості.

Розвиваючи ідеї Дж. Лакоффа, німецький мовознавець Г. Клемен зауважував, що поняття «*hedging*» несе в собі неясність. На думку дослідника, геджування актуалізується засобами обмеження, введення яких зумовлено необхідністю зменшення ризику сприйняття того, що сказано [11, с. 18]. Під геджуванням Т. Ларіна розуміє процес використання слів і зворотів, функція яких полягає у тому, щоб зробити мовлення більш ввічливим, некатегоричним, здатним приховувати погляди мовця [7, с. 218]. Геджування дозволяє також уточнити та індивідуалізувати мовлення, уникнути критики чи абсолютного трактування [12, с. 17]. Геджування утворює зв'язок між мовцем і слухачем, письменником і читачем, тобто між комунікантами [14, с. 60].

Під час свого переміщення з економічної у лінгвістичну сферу, геджування як термін зберегло своє загальне значення, вказуючи на те, що цей термін позначає захист від агресії та неприємних висловлювань на адресу іншого учасника спілкування.

Зазначимо, що окрім термінів *hedging hedge(s)*, *hedging devices*, в англістиці є також інші споріднені поняття (наприклад, *downtoners*, *compromisers*, *diminishers*, *weakeners*, *detensifiers*, *minimizers*, *approximators*, *modifiers*, *degree adverbials*, *degree complements*, *attenuating*, *mitigation*, *fuzziness*, *doubt*, *hesitation and indecisiveness*, *imprecision*, *understatement*, *politeness*), значення яких вказує на певні обмеження, застереження, нечіткість, некатегоричність у застосуванні мовних засобів.

У теорії ввічливості американських соціолінгвістів П. Браун та С. Левінсона під геджуванням розуміється використання певних слів та словосполучень, що виступають засобами збереження «обличчя» в інтерактивній взаємодії [10, с. 55]. Геджування вважається науковцями обов'язковою умовою спілкування, а його ігнорування може призвести до сприймання мовлення як зухвалого чи агресивного. Засоби геджування дозволяють не нав'язувати власну думку співрозмовнику, не відкидаючи одночасно можливість критики. Тому їх вважають важливими ресурсами успішного спілкування, засобами етикетизації мовлення, зокрема наукового [6, с. 150; 7, с. 219].

В науковому спілкуванні важливу роль відіграє також такий регулюючий механізм, як парадокс обличчя (*the paradox of face*), виявлений Е. Гоффманом [13, с. 34] та застосований у теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона [10]. Прагнення зберегти обличчя, створити позитивне враження на адресата примушує науковців використовувати засоби геджування. Зміна обличчя припустима лише у бік позитиву, а його втрата, негативна самопрезентація загрожують комунікативним провалом.

Різні засоби та прийоми геджування дозволяють також автору мовлення демонструвати свої особисті почуття та ставлення до предмета обговорення та свого співрозмовника. Як стверджує О.О. Васильєва, в англійській мові дуже велика кількість таких обмежувачів (*hedges*), і, відповідно, ступінь усунення автора від висловленого є найвищим порівняно з іншими мовами [4, с. 21].

Англомовний науковий дискурс є відносно регламентованим типом інституційного дискурсу, що має певні лексико-граматичні особливості, що відрізняють його від інших. Так, для англомовного наукового дискурсу є характерним використання пасивних конструкцій, іменникових виразів, термінології та номенклатурної та стандартизованої лексики. Застосування маркерів зниження категоричності притаманне не тільки науковій, але й науково-технічній літературі. Так звані геджі зменшують категоричність наукового дискурсу, забезпечуючи вплив на адресата з огляду на те, що менш категоричне висловлювання має більше шансів бути позитивно сприйнятим ним.

Найбільш важливими та показовими критеріями геджування англомовного наукового дискурсу є:

– його потенційна змінюваність, тобто наявність у ньому лексичних одиниць і зворотів, які без втрати змісту можна замінити іншими чи опустити;

– зниження його точності та конкретності, що призводить до його абстрактності;

– його підвищена об’єктивність або, навпаки, відстороненість від викладеної інформації [6, с. 150].

Засобами геджування англомовного наукового дискурсу є перформативи (от лат. *performo* – *дію*) – слова чи висловлювання, еквівалентні дії, вчинку [9, с. 32]. Подібну назву мовні одиниці, еквівалентні дії, отримали в теорії мовленнєвих актів британського лінгвіста Дж. Остіна [9]. Перформативи характеризуються наступними рисами:

1) рівнозначність дії;

2) відсутність ознаки істинності / хибності;

3) автореферентність, тобто віднесення до самого себе, до мовця через його «я»;

4) збіг із моментом мовлення;

5) модальність реальності [1, с. 210].

Перформативи пов’язують пропозиційний зміст мовлення та його висловлювання з конкретними умовами спілкування, соціальними ролями його учасників. За допомогою таких одиниць мовець виконує дію, позначену предикатом висловлювання.

Засобами геджування англомовного наукового дискурсу є:

– перформативи з послабленою семантикою, вживання яких зумовлене прагматичним фактором зняття з мовця будь-якої відповідальності за висловлене *suggest, guess, imply*;

– перформативи з дієсловами, що усувають особу автора: *we started to plan...; we say that the system...; in this book we are concerned*;

– модальні слова з семантикою «необхідності», в яких значення необхідності пом’якшується іншими геджами *really, surely, besought* (наприклад, *it should be stressed, it should be noted*);

– слова, що замінюють значення «впевненості» значеннями «можливості», «вірогідності», що здійснюється дієсловами *can, may, be likely, seem, find, observe, determine, detect*, прислівниками *supposedly, arguably*, прикметниками *probable, possible*, зворотом *there is every possibility* у разі виникнення загрози втратити «обличчя»;

– засоби умовної модальності (наприклад, *annual meeting of the American Union suggests that marine microbes could at least partially*) [6, с. 151–152].

Розглядаючи перформативні засоби пом’якшення категоричності та етикетизації англомовного наукового дискурсу, зауважимо, що таким одиницям властиві певні прагмасемантичні особливості: вони позбавлені оцінного значення. Застосовуючи перформатив, мовець здійснює дію, а не описує її. Необхідно також відзначити ефективність перформативного висловлювання, а саме досягнення необхідного впливу на реципієнта. Перформативам характерні також деякі семантико-граматичні особливості, серед яких найголовнішими є наступні:

– у класичному вигляді перформатив має форму першої особи однини активного стану теперішнього часу (недоконаного виду);

– типовим перформативним висловлюванням властива структурна схема «Я ...» або «Я ..., що...», де ... – перформативне дієслово;

– перформативний ефект може бути досягнений лише за умови вживання перформатива у стверджувальному реченні;

– перформативи загалом не сполучаються зі словами, які виступають засобами характеристики дії: обставинами часу та тривалості, способу дії, оцінного значення тощо. Це може бути пояснено несумісністю семантики вербальної дії (*я кажу, що...*) з оцінюванням та характеристикою дії, що передається словами-конкретизаторами, які вимагають, по-перше, стороннього погляду на виконавця дії (суб’єкта мовлення), по-друге, тривалішого часового інтервалу спостереження (оцінювання та характеристика промовляння відбуваються не одночасно з мовленнєвим актом, а після нього) [1, с. 209–210].

Загальною ознакою перформативних дієслів, які виступають засобами геджування англомовного наукового дискурсу, є їх несумісність з обставинами тривалості (*довго, недовго, a long time, not so long*), градуальності (*поступово, повільно, gradually, slowly, little by little*), прислівниками оцінного значення (*ногано, добре, nastily, it is nice*), словами, які позначають спосіб виконання дії (*енергійно, коротко, energetically; with a will, briefly*) та ін. [6, с. 153].

Зниження категоричності висловлювання здійснюється за допомогою модальних слів із значенням припущення, невпевненості, сумнівності, що виступають одиницями геджування в науковому дискурсі. Модальні слова типу *мабуть, можливо, здається, очевидно* відіграють важливу роль у формуванні плану змісту висловлювань гіпотетичної модальності [3, с. 37]. Можна стверджувати, що за допомогою цих модальних слів висловлюється намір, здійснення якого залежить від волі адресата. О.М. Ільченко зауважує, що непрямі висловлювання з модальними словами найчастіше мають прагматичне значення спонукання до дії [6, с. 154].

Науковець також запропонувала найбільш детальну класифікацію засобів вираження модальності, що є геджами англомовного наукового дискурсу: модальні дієслова та їх еквіваленти (*may, might, be going to* тощо), прислівники (*eventually, possibly* тощо), іменники (*feeling, guess* тощо), прикметники (*possible, probable* тощо), числівник *one*, неозначений артикль *a* та нульовий артикль [6, с. 155].

Найбільш чисельною групою є модальні вирази з дієсловами розумової діяльності (*think, believe, suppose, imagine etc.*), дієслівно-іменні сполучення (*I’m afraid, I fear etc.*), сталі вирази (*I dare say, I must say, I must confess etc.*).

Залежно від лексичного значення модальні вирази з дієсловами позначають суб'єктивну оцінку висловлювання, пом'якшуючи його категоричність шляхом звуження універсальності висловленої думки, обмеження її межами особистого досвіду мовця. Найбільш частотними в цій групі є модальні вирази з дієсловом *think* та модальні вирази *I'm afraid* [3, с. 38–39].

Особливістю вживання модальних виразів із дієсловом *think* є можливість використання форм умовного способу, що надає висловлюванню більший відтінок проблематичності та невпевненості, тобто відтворення геджування. Саме дієслово *think* може використовуватися в умовному способі, зокрема: *The damage was mostly internal, I should think*. Засобами геджування та пом'якшення категоричності можуть виступати також прислівники *rather, pretty, fairly, a bit, sort of, just*.

Модальні дієслова *must, should, can, may / might* вживаються в англомовному науковому дискурсі як засоби геджування та пом'якшення категоричності висловлювання у своїй вторинній функції. Між ними є певні семантичні та прагматичні відмінності. Так, наприклад, модальне дієслово *must* висловлює логічність, що ґрунтується на конкретних фактах і може бути виведена в результаті логічних міркувань, тоді як модальне дієслово *should* означає припущення, засноване на очікуванні певної події, верифікація якої можлива лише в майбутньому.

Модальні слова типу *hardly, scarcely* вносять у наукове мовлення відтінок невпевненості, пом'якшуючи тим самим його категоричність. Вони вживаються у функції часткового заперечення, що має більш ввічливий характер порівняно з повним, категоричним запереченням.

Вуалювання негативної думки досягається в англомовному науковому дискурсі за допомогою апроксиматорів, засобів вираження некатегоричного заперечення. Засоби протиставлення, епістемічної модальності, а також риторичні запитання зменшують категоричність висловлювання з урахуванням альтернативних точок зору. Етикетний потенціал засобів вираження умови стосується висловлення застережень, обмежень, умов реалізації дії в майбутньому, обережного прогнозування, побажань.

Зменшення ефекту негативності досягається також через поступове зменшення впевненості в істинності висловлювання, що відбувається за допомогою таких одиниць, як-от: *on the one hand; (on) the flip side (of the coin); for one thing; although; though; albeit; however; (but) along the way; despite; in spite of; nonetheless; nevertheless; still; yet; while* тощо. Пом'якшення негативної оцінки здійснюється також у англомовному науковому дискурсі через висловлення застереження стосовно обмеження умов реалізації дії в майбутньому (*to be fair; to put it squarely; bluntly; frankly (speaking); at any rate; in any case; caveat; unfortunately*).

Особливе значення щодо зменшення негативного впливу на адресата англомовного наукового дискурсу мають мовні засоби деперсоналізації, завдяки яким створюється ефект максимальної об'єктивності, нівелюється авторське «я», імплікується спільність між адресантом та адресатом, обізнаність та інформованість адресата, надійність і валідність даних, гендерна рівність.

Отже, геджування виконує в англомовному науковому дискурсі важливі етикетні функції та актуалізується за допомогою різномовних засобів. Геджування спрямовано у вказаному дискурсі на пом'якшення категоричності наукової думки, критики, уникнення абсолютизму, задля збереження «обличчя» адресата, зменшення впливу на адресанта, поліпшення ефективності наукового спілкування, передачі особливостей наукової картини світу. Засобами геджування англомовного наукового дискурсу виступають перформативи, модальні слова зі значенням необхідності, лексичні одиниці, що замінюють значення впевненості значеннями можливості, вірогідності, модальні слова зі значенням припущення, невпевненості, сумніву, модальні вирази з дієсловами розумової діяльності, лексичні одиниці – апроксиматори та засоби вираження некатегоричного заперечення. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо у вивченні засобів геджування інших типів англомовного дискурсу, порівняльному аналізу особливостей геджування англомовного та україномовного наукового дискурсу.

#### Література:

1. Апресян Ю.Д. Перформативи в грамматике и словаре. Известия АН СССР. Серия. Литературы и язык. 1986. № 3. С. 208–223.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1978. 608 с.
3. Беляева Е.И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1985. 123 с.
4. Васильева О.О. Ввічливість у англомовному науковому дискурсі: проблема визначення. Збірник наукових статей. К.: КДЛУ, 2000. № 4. С. 20–26.
5. Ільченко О.М. Модальність писемного англомовного наукового дискурсу. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. 2001. Вип. 4. С. 175–181.
6. Ільченко О.М. Хеджінг в аспекті етикетизації. Мовні і концептуальні картини світу: збірник наукових праць. К.: Логос, 2000. С. 147–155.
7. Ларина Т.В. Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах: монография М.: Академия, 2003. 315 с.
8. Шаркова А.В., Киячков А.А. Словарь финансово-экономических терминов / под. общ. ред. д. э. н., проф. М.А. Эскиндарова. 2-е изд. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2017. 1168 с.
9. Austin J. How to do things with words. Oxford: Oxford University Press, 1962. 166 p.
10. Brown P. Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage Cambridge: Cambridge Press, 1987. 345 p.
11. Clemen G. The Concept of Hedging: Origins, Approaches and Definitions. Berlin: Walter de Gruyter, 1996. 248 p.

12. Frazer B. Pragmatic Competence: The Case of Hedging. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2010. P. 16–23.
13. Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior New York: Doubleday, 1967. 284 p.
14. Holmes J. Hedging, Fencing and other Conversational Gambits: an Analysis of Gender Differences in New Zealand Speech. Women and Language in Australian and New Zealand Society. Sydney: Australian Professional Publications, 1987. P. 59–70.
15. Lakoff G. Hedges: A Study Of Meaning Criteria And The Logic Of Fuzzy Concepts Chicago: Chicago University Press, 1972. 296 p.

#### Анотація

### Е. КУЩ. ГЕДЖУВАННЯ ТА ЗАСОБИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню геджування як способу етикетизації англomовного наукового дискурсу. Геджування актуалізується різнорівневими одиницями, що застосовуються для пом'якшення критики, категоричності висловлення наукової думки, поліпшення ефективності наукового спілкування, збереження «обличчя» адресата дискурсу. Геджами англomовного наукового дискурсу є перформативи, модальні слова зі значенням необхідності, припущення, невпевненості, сумніву, а також лексичні апроксиматори та засоби вираження некатегоричного заперечення.

**Ключові слова:** англomовний науковий дискурс, геджування, етикетизація, перформативи, модальні слова.

#### Анотация

### Э. КУЩ. ХЕДЖИРОВАНИЕ И СРЕДСТВА ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ НАУЧНОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию хеджирования как способа этикетизации англоязычного научного дискурса. Хеджирование актуализуется в указанном типе дискурса разноуровневыми единицами, которые используются для смягчения критики, категоричности высказывания научной мысли, улучшения эффективности научного общения, сохранения «лица» адресата дискурса. Хеджами англоязычного научного дискурса являются перформативы, модальные слова со значением необходимости, предположения, сомнения, а также лексические апроксиматоры и средства выражения некатегорического возражения.

**Ключевые слова:** англоязычный научный дискурс, хеджирование, этикетизация, перформативы, модальные слова.

#### Summary

### E. KUSHCH. HEDGING AND MEANS OF ITS REALIZATION IN THE ENGLISH SCIENTIFIC DISCOURSE

The article is devoted to the investigation of hedging as a way of etiquettization of the English scientific discourse. Hedging is actualized by multilevel language means used for mitigation of criticism, categoricalness of uttering of a scientific thought, improvement of effectiveness of scientific communication, keeping face of the addressee of the discourse safe. Performatives, modal words with meanings of necessity, suggestion, doubt, as well as lexical approximators and means of expressing of non-categorical objection are hedges of the English scientific discourse.

**Key words:** English scientific discourse, hedging, etiquettization, performatives, modal words.